

Róziiewicz, Jerzy

"Etīdes par Latvijas zinātņu pagātņi", Jānis Stradiņš, Rīgē 1982 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/1, 213-215

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z zestawionej w układzie chronologicznym bibliografii prac Waldena wyraźnie widać rodzące się u uczonego zainteresowania historią chemii. Pierwszą publikację z tego zakresu opublikował on w 1895 r. Była to broszura poświęcona L. Pasteurowi. Poczynając od 1907 r. prace historyczne Waldena pojawiają się już bardzo często, a od przeniesienia się wybitnego chemika do Niemiec zdecydowanie więcej ich publikował niż prac ściśle chemiczno-badawczych. Po drugiej wojnie światowej, kiedy sędziwemu, ponad osiemdziesięcioletniemu uczonemu, powierzono wykłady z historii chemii na uniwersytecie w Tybindze, publikował już w zasadzie tylko prace historyczne. Ogłosił ich w całym swym życiu ponad 150. Były to głównie artykuły i rozprawy dotyczące życia i działalności wybitnych chemików i przyrodników (między innymi pisał wielokrotnie o W. Ostwaldzie, D. Mendelejewie, M. Berthelocie, J. J. Berzeliusie, M. Łomonosowie, R. W. Bunsenie, J. Liebigu, J. Goethem, C. W. Scheelem, Paracelsusie). Walden jest też autorem kilku książek z historii chemii, wśród których na przypomnienie zasługują: *Oczerk istorii chimii w Rosii* (Odessa 1917); *Nauka i żizn'* (jest to zbiór szkiców z historii chemii oraz dotyczących różnych problemów naukoznawstwa, cz. 1—3, Piotrogród 1918—1921); *Geschichte der organischen Chemie* (Bd. 1—2, Berlin 1941, wyd. 2 tamże 1971); *Drei Jahrtausende Chemie* (Berlin 1944); *Geschichte der Chemie* (Bonn 1947, wyd. 2 tamże 1950, wyd. franc. Paris 1953); *Chronologische Übersichtstabellen zur Geschichte der Chemie von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart* (Berlin 1952).

Walden za życia cieszył się już znaczną sławą. Świadczą o tym między innymi hasła mu poświęcone we wszystkich większych encyklopediach europejskich i słownikach biograficznych uczonych. Autorka bibliografii przedmiotowo-podmiotowej Waldena odnotowała od 1891 r. do śmierci uczonego 108 opublikowanych artykułów i większych fragmentów dotyczących Waldena oraz jego biogramów. Po śmierci uczonego (1957 r.) do 1983 r. ukazało się — według zestawionej bibliografii — 121 różnych publikacji w całości lub w dużej mierze poświęconych wielkiemu łotewskiemu chemikowi.

Omawiana książka stanowi jedną z serii biobibliograficznej, która jest opracowywana i wydawana przez Główną Bibliotekę Akademii Nauk Łotewskiej SRR. Pierwsza z tej serii biobibliografia wydana została w 1958 r. Poświęcono ją wybitnemu językoznawcy łotewskiemu Janisowi Endzelinsowi. Dotychczas opublikowano we wzmiankowanej serii ponad 25 biobibliografii wybitniejszych uczonych łotewskich.

Jerzy Rózewicz
(Warszawa)

Jānis Stradiņš: *Etīdes par Latvijas zinātņu pagātni*. Rīgē 1982 „Zinātne”, 393, nlb. 2 s. Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Organiskās Sintēzes Institūts.

Jānis Stradiņš — wybitny współczesny fizykochemik łotewski (ur. w 1933 r.), członek rzeczywisty Łotewskiej Akademii Nauk i laureat nagrody Socjalistycznej Republiki Łotewskiej (1980 r.) od lat zajmuje się z wielkim powodzeniem historią chemii i dziejami nauki na Łotwie. Opublikował on z tego zakresu dziesiątki prac w językach łotewskim, rosyjskim, angielskim. Dał się też poznać czytelnikom „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” jako autor szkicu *Michał Jan Borch — polski przyrodnik XVIII w.* (1980 s. 481—499).

Jedną z ostatnich publikacji Stradiņsa z zakresu historii nauki jest wydana w 1982 r. obszerna książka w języku łotewskim, której Autor nadał tytuł *Etīdy z prieszłości nauki łotewskiej*. Już tytuł sugeruje, iż Autor skupił się na wybra-

nych problemach z dziejów nauki łotewskiej, prezentując je w taki sposób, aby treść ich dotarła do możliwie szerokiego kręgu łotewskich czytelników. Brak streszczenia w innych językach, choćby rosyjskim, ogranicza oddziaływanie książki właściwie tylko do terenu Łotwy radzieckiej. Biorąc pod uwagę te ograniczenia językowe należy uznać dziesięciotysięczny nakład wydanej książki za bardzo wysoki.

W tekście zasadniczym Autor właściwie zrezygnował z przypisów bibliograficznych; stosuje tam jedynie odsyłacze „gwiazdkowe” typu wyjaśniającego lub wówczas, kiedy wypada mu podziękować różnym osobom za udzielone informacje. Natomiast dołączył do książki obszerny wykaz literatury wykorzystanej i poszerzającej wiedzę o poruszanej przez Autora problematyce. Wykaz ten, zawierający 708 pozycji bibliograficznych, jest bardzo dobrym przewodnikiem po literaturze dotyczącej historii nauki na Łotwie i jej powiązań międzynarodowych, szczególnie z narodami sąsiadującymi.

Wielce przydatny jest dołączony na stronach 340—394 rozbudowany indeks nazwisk, w którym znajdzie czytelnik podane w sposób bardzo zwarty dane biograficzne osób występujących w tekście, i to nie tylko osób historycznych, ale również współczesnych autorów zajmujących się w jakimś stopniu dziejami nauki łotewskiej, czy też, ujmując to szerzej, historią nauki w republikach bałtyckich.

Nadmienmy coś niecoś o treści prezentowanej książki. Dzieli się ona na 11 rozdziałów, przedmowę i posłowie oraz na wspomniane już opisy pomocnicze. W pierwszym rozdziale Autor omawia główne etapy rozwoju nauki na Łotwie, poczynając od czasów najdawniejszych aż po dni nam współczesne. W rozdziale drugim skoncentrował się na najważniejszych przejawach życia naukowego w XVII i XVIII wiekach w krajach bałtyckich (głównie na terenach obecnej Estonii i Łotwy). Rozdział następny dotyczy przede wszystkim kontaktów naukowych krajów bałtyckich z Europą Zachodnią i Rosją w XVIII i XIX stuleciach. Kolejny rozdział poświęcił Autor dziejom bibliotek naukowych na Łotwie. Nieco odbiega treścią od pozostałych, bardziej ogólnych, rozdział piąty (rozdziały w książce nie są numerowane), poświęcony tylko jednej postaci, a mianowicie osiemnastowiecznemu myślicielowi, językoznawcy i pedagogowi — G. F. Stenderowi (1714—1796). Obszerny rozdział szósty traktuje o związkach uczonych i instytucji działających na Łotwie z Akademią Nauk w Petersburgu od jej założenia (1725 r.) aż do czasów obecnych, kiedy tradycje i prace tamtej akademii kontynuuje Akademia Nauk ZSRR. Kolejne dwa rozdziały dotyczą zasłużonych uczelni wyższych: obchodzącego w 1982 r. 350-lecie swego założenia Uniwersytetu Dorpackiego (obecnie Tartu) oraz Ryskiego Instytutu Politechnicznego (1862—1918). O Uniwersytecie Dorpackim Stradiņš pisze przede wszystkim z punktu widzenia roli tej uczelni w kształceniu Łotyszów. Problemom nauki w 1919 r., a więc w okresie istnienia Radzieckiej Republiki Łotewskiej, poświęcony jest rozdział dziewiąty. Wreszcie ostatnie dwa rozdziały dotyczą rozwoju historiografii nauki w Republice Łotewskiej oraz różnych przejawów życia kulturalnego w tym kraju (oczywiście w ujęciu historycznym).

W omawianej książce znajdujemy liczne wzmianki o Polakach, którzy w jakimś stopniu związani byli — urodzeniem, działalnością lub studiami — z terytorium dzisiejszych republik bałtyckich lub łączyły ich kontakty z przedstawicielami nauki łotewskiej. Autor wspomina między innymi Ludwika Bojanusa, Michała Jana Borcha, Stanisława Kierbedzia, Marię Skłodowską-Curie (w 1927 r. otrzymała obywatelstwo honorowe miasta Rygi), Mieczysława Centnerszvera (profesora Ryskiego Instytutu Politechnicznego i następnie Uniwersytetu Łotewskiego — jemu też — spośród Polaków — Autor poświęcił najwięcej uwagi). Znaj-

dujemy również wzmianki o Uniwersytecie Wileńskim oraz o recepcji dzieł Kopernika na Łotwie. Autor pisze także o Polakach studiujących lub pracujących naukowo w Ryskim Instytucie Politechnicznym. Wspomina między innymi wybitniejszych Polaków-wychowanków tej uczelni: generała Władysława Andersa, prezydenta RP — Ignacego Mościckiego, znanych profesorów uczelni polskich: Romualda Cebertowicza, Stanisława Kontkiewicza, Józefa Miłkowskiego-Pomorskiego, Czesława Skotnickiego, Edmunda Załęskiego, Jana Zawidzkiego. Z Polaków-profesorów Ryskiego Instytutu Politechnicznego wymienia: wspomnianego już Mieczysława Centnerszwer, Wiktora Ehrenfeuchta, Waldemara Fiszera, Benedykta Wodzińskiego.

Warto wreszcie wspomnieć o 72 ilustracjach, które uzupełniają i wzbogacają wizualnie tekst. Są to zdjęcia budynków, unikalnych dokumentów archiwalnych, karty tytułowe dzieł, portrety uczonych, różne fotografie grupowe, reprodukcje medali itp.

Jerzy Róziewicz
(Warszawa)

Wybitni ludzie dawnego Torunia. Pod redakcją Mariana Biskupa. Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Prace popularnonaukowe nr 32. Warszawa—Poznań—Toruń 1982 Państwowe Wydawnictwo Naukowe s. 371.

Dzięki inicjatywie zespołu uczonych skupionych wokół TNT ukazała się w przededniu nadchodzącej 750 rocznicy nadania Toruniowi praw miejskich cenna publikacja pt. *Wybitni ludzie dawnego Torunia*, której redaktorem jest prof. M. Biskup. Jest to zbiór 54 dość obszernych biogramów pióra 26 autorów reprezentujących różne specjalności i kierunki zainteresowań. Z wielkim zadowoleniem należał odnotować wydanie powyższego tomu przybliżającego sylwetki wielu mieszkańców miasta, którzy wyróżnili się w nauce, kulturze czy innych dziedzinach życia. Nadal istnieje jednak potrzeba przygotowania obszernego wydawnictwa poświęconego ludziom pochodzącym z Torunia, a zasłużonym dla Pomorza bądź całego kraju. Ułatwi to i przyspieszy opracowanie także w Toruniu, wzorem innych ośrodków polskich, historii miasta, które odgrywało przecież w przeszłości doniosłą rolę w dziejach kraju.

Przykładem podobnej inicjatywy mogą być opublikowane już dwa tomy *Historii Gdańska* czy też wydawana od lat — z udziałem uczonych toruńskich — synteza poświęcona przeszłości całego Pomorza.

Obecnie na etapie pierwszych prac redakcyjnych znajduje się *Słownik biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego*, zapewne więc wiele osób pominiętych z konieczności w prezentowanej książce znajdzie tam swoje miejsce. Wiadomo też, że w Gdańsku od lat redagowane są biograficzne tomiki *Pomorza Gdańskiego*, przeto można się zastanawiać, czy słusznym było w paru wypadkach ponowne uwzględnienie tych samych nazwisk, w dodatku czasami osób mniej znaczących, a przy tym opracowanych przez tych samych autorów. Nie można więc się dziwić, że sposób ujęcia tekstu jest z konieczności zbliżony do wcześniejszych wydań. Przykłady łatwo przytoczyć porównując biogramy zamieszczone w *Wybitnych ludziach dawnego Torunia* oraz w zeszytach nr 10 i 14 *Pomorza Gdańskiego* — wydrukowanych w latach 1977 i 1982.

Wiadomo jednak z praktyki, że nie wszyscy zainteresowani przeszłością Pomorza docierają do wspomnianych pozycji, dlatego też powtórzenie życiorysów osób szczególnie zasłużonych w dziedzinie polityki, gospodarki, kultury, nauki czy oświaty w kilku podobnych wydawnictwach ułatwia upowszechnienie wiedzy